

Nafarroaren ordua

J. M. Satrustegi

Sarrera: Nafarroaren izaera zalantzan

Gaurkotasun haundiko gaia dugu Nafarroako euskal giroaren eztabaida. Nafarroa bai, eta Nafarroa ez; Euskal Herriarekin joanen, ala Aragoi aldera itzuliko. Hitz bitan esateko: geure nortasunaren jabe izango garen ala, U.C.D. delakoaren eskutik Madrilen bezero, hara azken aldiko boladan Nafarroaren koxka.

Ez da bitxikeria hutsa. Oinarrizko zerbait dago zalantzan: Nafarroaren izaera eta nortasuna.

Atzeramendu haundia izan du, horrexegatik, Euskal Herriko aurre-autonomiak, eta jendea kaleratzeko zorian egon gara une batez. Gehiegizko ez ote? Gabon aurreko egunetan hamabi orduz ihardun dute parlamentariak elkarrizketan. Nafarroakoak, noski, oilategian bait ditugu azeriak. Eta gauerdi ondoan izenpetu zuten, aspaldi ontzat eman beharra zegoen erabakia.

Aurre-autonomia horrek eskaintzen duen mami baino gehiago, joera baten zapalketa zekarren agiriak. Unibertitate barruti mailan ziria sartu ondoan, negargarria izango zen bigarren ostikoa hartzea. Azpiegitura bat besterik ez da oraingoa, baina behar-beharrezkoa etxea jasotzekotan.

Hori dela eta, Nafarroaren euskal sena aztertu nahi genuke. Ez da erraza. Nafarroa herrialde zabala da eta ezberdina. Beste herri batzuekin harreman asko izan du historian zehar, eta alderdi bateko jokabidean burua garbitua du, bere nortasuna ukatzeraino.

«Zuek euskaldunok —esaten digute Erriberan— joan, nahi baduzue, euskaldunekin; gu nafarrak gara». Hizkuntzarekin loturik ikusten dute norberaren izaera; ifernuko galtxagorri bere adar haundi ta guzti ekartzen die gogora euskaldunaren izenak.

Egoera honetan, gauzak hala daude nahi badugu eta ez.

Beste zerbait ere esan beharra dugu, hala ere: giro hau ez dela, alegia, bere buruz sortu. Eragin indartsuak ekarri duela honetara. Aspaldiko ereintza baten sasi fruitua da; korapilo askotxo duen artilearen hari muturra.

Nafarroa, Euskal Herri

Historian zehar, Nafarroa Euskal Herria dela ukatzerik ez dago. Duela bi mila urteko Estrabonen Geografiatik hasita *baskoi* deituak dira lurralde honetako jendeak. Hego Euskal Herriko beste lurraldeak, euskara mintzo bazuten ere, Bardul, Karistio eta Autrigoi deitzen zituzten, eta nafartarrengandik dute *baskoi* izena.

Ikasien artean gure etsaiak ere aitortzen dute, noski, hau.

Geroztik, Nafarroak bere euskal nortasuna eztabaidatzera heldu arte, nolabaiteko gurutzebide luzea ibili du. Herri joa izan da, alde guztitatik zigortua eta minberatasun bat dario.

Nafarroaren etsaiak

Nafarroaren etsaiak, batzutan, arrotzak ziren; kanpotik zetokion. Ipar aldetik indoeuropeo azkarrak, eta hegoaldetik Afrika aldeko gudariak; handik frankoak eta hemendik arabiarrek. Beti Paris eta Madril arteko erdibide. De Gaulle ala Franco. Edo biak.

Bianako Erregegaiak ongi igerri zion bezala, alde bietatik erbi zakur hanka luzeek murtxikatutako hezurra zen ordurako gure Nafarroa. «Utrumque roditur» dio latinez harmarriak. Alde bietatik hozkatua.

Ebro hibaiko muga galdu zen lehenik, eta arabiarrekin joan zen pikutara Erriberako euskara. Orreaga aldean, tokiaz baliaturik, jakin zuten geure eskubideak hobeki zaintzen. Abderraman

Hirugarrenak ere Auñamendi aldean aurkitu omen zuen hilobia. Nola edo hala, mendiei lainoa bezala loturik gorde zaigu Nafarroan Euskara.

Euskal Herriaren zorigaitza, hala ere, ez da inguruko etsaien-gandik etorri, anaia arteko borrokatik baizik. Txakurra eta ka-tua bezala elkarrekin ezin konponduz ibiltzetik. Herri hautsia, zatitua, izana da gure herria, eta berdin jarraitzen du orain.

Gipuzkoarekiko ezin ikusia

Etnografian ikusten ditugun Sakanako ipuiek, lapur eta jende kaltegarria dela diote Gipuzkoa aldekoa. Aralarko behi, zerri eta ardi ebaslea. Ez du etxe erretzen eta jende hiltzen kupidar-rik. Badaki azpitik sartzen ziria. Hori da ttikitatik ikasi duguna.

Aldameneko herrien arteko kontuak, esango du norbaitek. Hori ere bai, noski; baina, sakonagoko beste zerbait badago. Araba ere aldamera du Sakanak, eta ez da ikusten hainbeste ti-rabiraka.

Gipuzkoa Gaztelaniako erregerekin joatean, nolabaiteko mu-ga sordets bat sortu zen Nafarroa eta bien artean. Garai horre-tako idazki bildumak beteak dira odol isurtze, lapurreta eta ekintza negargarriez. Gaiztaginen muga (*frontera de malhechores*) zuen bere izena. Guda gazteluak baziren bide guztian. Probin-tzia da, gaur ere, nafarroako ipuietan Gipuzkoa.

Gero, hogeita hamaseian txapel gorriak sartu zirelarik Gi-puzkoan, ez ziren anaien arteko harremanak konpondu. Lotsa-garri da, baina egiak ez du bide bat baizik. Berriz lapurreta, he-riotza eta sua. Gu beti besteen jokuko alporja, eta beti mutur joka.

Uste ez dela, gertakari hauek uzten dute herrien harreman-
tan ondore mikatza. Nik dakit zer entzun ahal izan dudan gaz-tetan Gipuzkoan, 'naparra' bait nintzen. Berek arrazoi zuten, noski; eta nik ez nuen hobenik.

Azpi egiturako giro hau kontutan hartzekoa da, beste gora-behera askoren sustraiak aztertu nahi ditugunean.

Bilborekiko beldurra

Harrigarriago da, nere ustez, bilbotarrekin gertatzen dena. Beldurgarriago agertzen dira Nafarroan giputzak baino. Beste era batean esanik, lehenago elkartuko litzateke Nafarroa Gipuz-koarekin, bilbotarrekin baino. Eta Atletik, bestalde, jarraitzaile asko du gure artean.

Etsaiengandik eredu harturik argituko dugu hobeki puntu hau. Euskal Herriarekin joan, ala ez, hasi zelarrik mintzatzen jendea, Bilboko sukurtsalismoaren beldur zen herria. Ez zuten Gipuzkoaren menpekotasunik aipatu egunkariek; Bilbokoa bakarrik. Hobe dugu horretarako Madrilekoa, idatzi zuten Iruiñean. Ez ziren, noski, abertzale.

Askotan egona naiz hori zergatik ote den itzulikatzen. Bilbo aspaldi sartu zitzaigun industrigintzako bideetan eta bizibide hobe zeukan guk baino. Hori izan daiteke hasiera. Beren bizi maila «hezetxo», gure herriko ama batek zioen bezala, harrokeriaz paseatzen bazuten munduan, etsaikeria eta bekaitza uzten zuten bidean. Uste hau ere, arrazoizkoa ala asmaketa hutsa, oso zabaldurik dago Nafarroan.

Baina, galdera bat dator orduan ezpainetara: nola jakiten zuten bilbotarren berri gure baserritarrek?

Azterketan jasotako erantzunek diote, 'Tres Puentes', Somorrosto eta Bilbo haundiko inguruan diren burdin meatzetan galtzen omen zela hemengo giza jendea. Batzu, ez ziren gehiago inoiz itzultzen; beste batzu, tuberkuloso eta bizi guztirako erretirik. Burundak behintzat badaki ongi horren berri.

— Eta zergatik joaten zineten? galdetu nion Lukas Zufiaurri.

— Herrian ezin ginelako bizi. Emakumeak bakarrik geratzen ziren etxean. Familia hazi, etxea jaso eta lurrak landu, dena horien kargu egoten zen. Gu berriz lurpean osasuna galtzen.

Denok dakigunez, Bilboko jauntxokeria talde dirudun batzuren jokabidea izan zen bakarrik, eta beste bizkaitarrek ez zuten horretan zer ikusirik. «Baskoak» izan ohi ziren zapaltzaileak, eta erdaraz agintzen zieten, erdaraz tutik ez zakiten gizonei.

Hau izango da, ala ez, giro txarraren arrazoietakoa bat. Gure basarritarrek nekez jakinen zuten, bestela, Nerbion inguruko biztanleen berri. Erriberako berri, gari epaitzera joatetik zekiten bezala, eta mandazainek bidez bide ibiltzetik.

Barnetik arima hustutzen

Erribera eta Mendialdea

Nafarroako euskal giroa, bestalde, barne problema du herriak. Barnetik joan zaio hustuz euskal arima.

Bana dezagun lurralde hau bitan: Mendialdea eta Erribera.

Erribera aspaldi galdu zen gure hizkuntzarentzat. Erromatarrek eta beste herrialde guztiek hankazaturik, ez dute sentitzen beren jatorrizko euskaldungoa.

Haienzat euskaldunak, hitzak dioen bezala, gure hizkuntza zaharra mintzo duten jendeak dira. Beren burua nafartar bezala daukate. Izan ere, eguzkiak eta mendez mende hartutako beste odol mota guztiek nolabaiteko enda berezia eman dute han.

Hori bera gertatzen da Mendialdean ere. Nire haurtzaroan, familia bat bakarra zen gure herrian Euskararik ikasi ez zuena. Aita lezaundarra, Handimendi hegoaldekoa, berandu arte euskara mintzatu den lurraldeko semea. Ama, berriz, bertakoa gu bezala. Seme alabek ez zuten euskararik egiten. Etxearen izen zaharra Txurionea izanagatik, «castellanos» deitzen zieten.

Odolez ere ez dute beren burua euskaldun sentitzen. Duela zenbait denbora, 1977ko abenduan, J. Caro Barojak hitzaldi bat eman zien Nafarroako apaizei. Talde ederra bildu zen. Euskal Herriaren jatorria agertu zuen.

Bere gaia amaitu ondoren, beste galdera askoren artean, honako hau egin zion Erriberako abade gazte batek:

— Don Julio, Kaparrosokoa naiz. Nafartarra naizela esaten dudan zentzu osoan aitor ote nezake *baskoia* ere naizela? Euskalduna alegia.

— «Baskoien lurraldekoa zarela zalantzarik gabe aitor dezakezu, erantzun zion hizlariak. Nafartarra zarenik, ez naiz hain zihur». Sekulako algara sortu zen entzuleetan.

«Zer da zuretzat Nafarroa? galdetu zion gero maisuak. Hasierako lurralde ttikia? (Bailara baten izena besterik ez zela izan, esana zuen ordurako). Etsaiek bulkatuz, muga Tafalla aldean zuen garaikoa? Herriberri, Olite hiriaren izena orduan sortua da, eta Tafallatik Peraltara zihoala adierazteko, «Nafarroatik Peraltara joan zela» idazten zuten. Nafarroa hitzak nahaspila haundia sor lezake».

Hizkuntz enda edo arraza, eta odol arraza ez dira gauza berdinak. Euskalduna, hizkuntz herri bezala hartzean, euskara ez dakiten guztiak bazterrean gelditzen dira, nahiz odol berekoak izan. Horrela ulertzen dute erdaldunek Nafarroan: «Yo no soy vasco, diote; soy navarro». Konturatu gabe, Nafarroa hitzarekin hizkuntz enda adierazten ari dira. Euskara galdu duten herrialdeena, alegia. Hor sartzen dira denak: arabiar, judutar eta euskal odolekoak.

Nafarroa erdibituaren hauzia hori da.

Gure ikasketa denboran, alderdi bitako gudari bezala, elkarren hutsak aurpegira botatzen ibiltzen ginen Mendialdekoak eta Erriberakoak. Gudu oso ezberdina gertatzen zen: euskaldunok alde batetik, eta beste guztiak, irunsemeak barne zirela, bestetik.

Hasieran, noski, ez zen hala. A. Picaud ibilkariaren denboran, XII. mendean, Auñamendiko baskoiak eta Lizarra aldeko nafartarrak euskaraz mintzo ziren denak.

Nafarroa euskaldunaren eboluzioa

Nafarroa euskaldunari dagokionez, zoritxarrez, atzerakada haundiagoa egin du euskarak mende honetan, aurreko lau-bost mendeetan baino. Hau ere aztertu nahi izan dugu, nolabait, etnografi lanetan. Ondorio bezala, honako puntu hauk ikusi ditugu:

a) *Mende hasieratik gerratera*

Nekazari herriak ziren gureak, edo artzaiak. Lanbide gogorra eta irabazpide gutiko izerdia. Haien kezka nagusia bizibidea zen, eta euskarak ez zien lorik kentzen. Euskara mintzo zuten, besterik erakutsi ez zitelako. Ez zuten euskaraganako maitasunik. Berdin zitzairen uztea, ala mintzatzen jarraitzea.

Inguruko herriak erdalduntzean, barregarri gertatzen ziren eta lotsatu egiten ziren jende aurrean agertzez. Emakumeetan, batez ere, kalte haundia egiten zuen honek. Neskatilek galtzen zuten lehenik euskara. Soldadutzako pasaizo beltza dute gizonen gogoan; baina euskaraz mintzatzen jarraitzen dute gero.

Diru kontua ere bazen. Nafarroako lehenbiziko irabazpidea, nekazaritzaz kanpo, trenbideak ekarri zuen. Jende erdalduna zertorren Altsasu aldera, eta dirua bazuten esku artean. Asko edo guti, beti diru «freskoa» eskutan. Nekazariak noiz ikusten zuen dirua?

«Erdaldunak dirudunak, eta euskaldunok pobreak ginen» esango digute mende honen hasierako emakumeek. Hiriburuko jaun eta txapeldunak erdaldunak ziren, bestalde; herritarrek bakarrik egiten zuten euskara. Ditziratsu agertu zen erdararen moda, eta ezinbesteko gauza bezala euskara.

Euskarak ez du deusetarako balio, esaten zuen herriak.

b) *Gerratetik aurrera*

Hogei ta hamaseiko gatazka, anaia arteko borroka izan zen.

Hau da, berriz ere, gure zorigaitza. Ez zen Euskal Herriarentzat irabazlerik izan; denok izan ginen galtzaile.

Nafarroa jauntxoan eskuetan zegoen, eta jauntxoek erabaki zuten haren aukera. Eskuinekoen alderdira jo zuen, zuriekin joan zen gorrien aurka, elizaren aldeko jende onekin atera zen Kristo Erregeren izenean anaiak hiltzera. Nafarroa gabe nola joanen ote ziren gauzak?

Ezin biziz zegoen euskaltzaletasunari adar bi itsatsi zizkion gerrateak: *zentzu politikoa* eta *sinesmen kutsua*.

Politikaren aldetik, gorrien kontua zen euskara. Zenbatek ez zuen bizia galdu euskaltzaletasunagatik!

Erdara tutik jakin gabe etxetik ateratako euskal mutilak, beren hizkuntza gorrotatuz itzuli ziren herrira. Euskaraz hitz egiten diegunoi erdaraz erantzuten ahalegintzen dira orain ere, eta ez diete seme alabei euskararik erakutsi. Nafarroako herrietan gaur bertan azter daitekeen gauza da. Nik neure odolekoetan ikusi dut.

Beldurrak garaitu du Nafarroan Euskara eta euskaltzaletasuna.

Elizak ere izan du horretan bere errua. Ekintza saildu batetara bultzatu zituen bere semeak. Eliza eta Jainkoaren fededunak ikusten zituen arriskuan. Nafarroako mutilak, ifernuko etsaiak hiltzera joan ziren gerrara. Eta Lizarrusti iragan orduko, Ataun, Goiherri eta Donostiako euskaldunak topatu zituzten aurrez aurre, hain gaiztotzat zeuzkaten deabru bezala.

Kristau eran mintzatzera behartuak ginen; erdaraz, alegia.

Horrexegatik, haur euskaldunak saritzen hasi ginelarik herriz herri, 1956an, harriturik eta ezin sinestuz gelditzen ziren jendeak. Orain arte hain txarra zen, eta euskarari indarra eman nahian zatozkigute bat batean?

Elizgizon eta serora askorentzat berandu arte iraun du euskal gauzei emandako kutsadura lohiak. Ez zen onezko gauza.

Erdal heziketaren eraso

Estimu guti eta baztertze horren iturburu, gure heziketa izan da. Euskarak ez du inoiz ofizialtasunik ezagutu. Nafarroako errege zaharrek latin eta erdara zuten beren hizkuntza idatzia.

Irakaskintza erdaraz egin da beti herri euskaldunetan. Udal

etxeetan erdaraz jaso ohi izan dira euskaraz hartutako erabakiak. Lumagizon gehienak jendea erdalduntzera zetozen herrira.

Maisuek, batez ere, asmaketarik txarrenak geure hizkuntzan mintzo ziren eskolako haurrak zigortzeko zituzten. Gure denboran, eraztunaren ordeztan, «no hablaré más en vasco» berrehun aldiz etxean idaztea agintzen ziguten herrian.

Hamaika urteko haurraren buruko larrua zulaturik ikusi dut, askoz beranduago. Eta neskatila baten mihi azpiko zaina ebaki duen maisua ere izan da Nafarroan gure egunetan.

Eta irakaskintza hizkuntza arrotzean egiteak ondorio txarrak ditu gero ere. Erdaraz ikasitako gaiak, erdaraz baliatzen ditu euskaldunak bizi guztian. Ikus beza, adibidez, nor berak nola ateratzen dituen egunero diru kontuak. Nik behintzat erdaraz, ez bait zidaten aritmetika eta geometriarik euskaraz erakutsi.

Nik ezagutzen dudan gertakaririk bitxiena, Urdiaingo emakume batekin gertatua da. Ez zuen hitzik ulertzen erdaraz. Aitortza egiterakoan, hala ere, erdaraz hasten zitzaidan erretolika luze bat esaten. Hamar aginduak ere erdaraz zekizkien. Horien guztien ondotik, gero, honako hau esaten zidan: «Orain galdezazu, abade jauna».

Bere erdarazko sermoian zer esaten zuen ez zekiela mintzo zen. Hala erakutsi zioten haurtzaroan, eta gauza bera errepikatuz hil zen larogei ta zenbait urtetan.

Euskal eskolaezak, barnez hustu gaitu, geuretik ez ematean.

Zapalketa da hau ere; burubideen zapalketa, gerrate eta indarkeriarena bezala. Baina, ez digu azken arnasa kendu.

Nafarroaren euskal nortasuna

Euskal idazleak

Nafarroak ez du bere euskal nortasuna aitortu beharrik. Begiak ireki nahi dituenarentzat hor ditugu gure idazleak. Gure lurraldean mamitu ziren, Añamendi inguruan, euskal literaturako lehen fruituak.

Bernat Etxepare, garaztarra, izan zen euskarazko lehenbiziko liburuaren egilea. Urdazubiko Axular haundia, euskal idazle ospetsuena. Elkanoko Lizarraga, bildumarik ugariena utzi duena. Hiru zutabe nagusi euskara idatziaren arloan.

Toki izenak

Toki izenetan daukagu gure nortasunaren beste ezaugarri ongi finkatua. Horik ez dira hauteskunde garaian jendea liluratzeko asmatu diren arrazoiak. Gizaldi askoren ahoz datorkigun aberastasuna ez da arinkeriaz baztertzeko gauza.

Ama Nafarroaren beso irekiak Errioxatik Behenafarroara heltzen ziren, eta euskaldunen garaipenik ospetsuena Orreagako gatazkan azpimarratu zuen Nafarroak. Ala bada norbait euskaldunei ekintza hori ukatuko dienik?

Beti euskaldun izan bada, zer dela eta galdu du orain Nafarroak bere euskal izaera? Eskolako liburuetan banaturik eman digutelako? Ikasgaiak aukeratzeko biderik ez dugu izan, eta eman zaizkigun horiek ez dute gure izaera haintzat hartzen. Norberak odolean daramana ez da inolako joku politikoz aldatzeko gauza.

Erriberako jende asko joku zikin honetan erori bada, ehun eta berrogei ta hamar urtez besterik entzun ez duelako da. Guraso euskaldunen seme alaba erdaldunak, berriz, beldurrak igarutako lore minduak dira askotan. Ez dira beti hobendun.

Abertzaleen errua

Abertzaleok, bestalde, geure huts haundia badugu Nafarroan gertatzen ari diren gauzetan. Ez dugu jakin jende erremindua eskuratzen. Gogorkeriaz ez dugu asko aurreratuko.

Hasieratik adierazten gatozen giroa ikusirik, adibidez, hanka sartze ezin ulertua izan da, orain eta hemen, Euskadi hitzarekin sartu nahi izatea txapel gorrien eremuan. Itsuak ikusten du hori.

Hitz horrek adierazten duen aberria Euskal Herria da, noski, baina beste itsaskin batzurekin. Euskal Herria ontzat hartuko zen Nafarroan; edo Euskadi hitzarekin sutu direnetarik asko, ez ziren aurka agertuko. Baskonia hitza ere ez zen hain gaizki ikusia izanen.

Nik ez dakit politikoen artean potoak garrantzi gehiago ote duen barneko biperrak baino. Batzutan nik esango nuke baietz. Gero, ezin salduta gelditzen dira, bai potoa eta bai biperra.

Hori dela eta, Iruiñeko egunkarien arrazoi nagusia Nafarroa Euskal Herriko aurre-autonomian sartzen ez uzteko, oso entzute onekoa izan da belarri gogorrentzat; Euskadik berrogei ta hamar urte dituela, alegia; eta Nafarroak mila, bere erregeen kondairan.

Ez da nolanaŕi ereitea aski; garai egokian ereiten jakin behar du nekazari onak. Eta egin diren urratsak ez ziren denak egokienak Nafarroa euskal girotzen hasteko. Barnean nagoenez, barretik diot; beharbada beste ikuspegi bat dute hariak darabiltzatenek. Nik ez nuen horrela egingo.

Dena dela, aurreratuz goaz eta noizbait esnatuko da gure herria. Nik uste ari den mugitzen. Hamar etsairen aurka ari beharrean, hogueirekin aurkituko gara. Baina tira. Galduz ikasten da.

Nafarroako jauntxo den Marco I.a, bitartean, Madril aldera begira egindako egunean, Xabier eta Jatsu-ko saildu euskalduna ahoan duela agertu zaigu. Nafarroaren askatasunagatik dena galdu zuena, saltzaileen eredu. Azken hitzak ere euskaraz eman zituen, gorroto digutenen maisu.

Nafarroa euskalduna dela frogatzea baino zailagoa da horren euskal izaera ukatzea. Nafarroa eta euskara, historian zehar, elkarrengandik ezin bereizitako gauzak dira.

Done Miliaga, Errioxan, gure erresumako lurraldea izana da eta han ere utzi ditugu euskal zainak. Duela mila urte, gazte-leraz egindako lehenbiziko agerpenekin batera, euskaraz idatzirik ezagutzen ditugun lehenbiziko lerroak aurkitzen ditugu. Hizkuntza biak, latinez egindako liburu baten lerro artean.

Nafarroak betidanik izan duen elebitasunaren ezaugarria, baina euskarari eta euskaltzaletasunari inoiz uko egin ez diolako elebitasunaren marka.

J. M. S.

LA HORA DE NAVARRA L'HEURE DE LA NAVARRE

La dicotomía Navarra/País Vasco constituye una baza decisiva en la línea centralista de los grupos dominantes, de cara a la política de Euskal Herria. La tierra de los vascones padece primero el acoso de otros pueblos, tanto por el norte, como por parte de los árabes. Pero es, sobre todo, problema de división interna hábilmente concebida.

Guipúzcoa se separa en 1200 de la Corona navarra, y se crea el clima de tensiones y luchas banderizas que deterioran la convivencia. Vizcaya, por su parte, atrae con su temprana industrialización la mano de obra rural de una parte de Navarra, creando la imagen de temible imperialismo económico.

En Navarra se encuentra por otra parte, muy deteriorada la conciencia de su identidad vasca a causa de una larga política de gobernantes que han impuesto su criterio. El rechazo se manifiesta en la expresión generalizada «no soy vasco, soy navarro». Incluso en las zonas donde se habla euskara, la pérdida de la lengua tradicional supone desarraigo. Llamen vascos a los vecinos que conservan su idioma.

Todo esto va unido a razones prácticas que fomentan la erosión y el deterioro. El euskara se refugia en zonas rurales, donde el nivel de vida no es muy boyante. La población urbana aparece deslumbrante porque maneja dinero y vive con desahogo. No hablan euskara.

En la escuela se persigue sistemáticamente la utilización de nuestra lengua, lo que supone gran rémora para el alumno euskaldun, que además es analfabeto en su idioma.

En el 36 se enrarece más el clima, con carga política que crea sensación de miedo entre los usuarios. Se añade a ello el signo religioso de la gloriosa Cruzada, que prevalece definitivamente en muchas cocinas.

Esta herencia tiene arraigo en el pueblo y es hábilmente utilizada por quienes están interesados en mantener viejas posiciones. Por eso la labor de concienciación es laboriosa y conflictiva.

La reacción es saludable y tenemos motivos para sentirnos optimistas en un próximo futuro.

La dichotomie **Navarre / Pays Basque** constitue un âtout décisif dans la ligne centraliste des groupes dominants, en vue de la politique d'Euskal Herria. La terre des vascons subit d'abord le harcèlement d'autres peuples tantôt par le nord, tantôt de la part des arabes. Mais c'est surtout problème de division interne habilement conçue.

La Guipuzcoa se sépare en 1200 de la couronne navarraise, et il se crée un climat de tensions et de luttes partisans qui détériorent la coexistence. La Biscaye, pour sa part, attire la main d'oeuvre rurale d'une partie de la Navarre avec son industrialisation hâtive, créant l'image d'un impérialisme économique redoutable.

En Navarre, par ailleurs, la conscience de l'identité basque se trouve très détériorée à cause d'une large politique des gouvernants qui ont imposé leur critère. Le rejet se manifeste dans l'expression généralisée «je ne suis pas basque, je suis navarrais». Et même dans les zones où on parle l'euskara, la perte de la langue traditionnelle suppose déracinement: on appelle basques les voisins qui conservent la langue basque.

Tout cela s'allie à des raisons pratiques qui fomentent l'érosion et la détérioration. L'euskara se réfugie dans des zones rurales où le niveau de vie n'est pas très prospère, tandis que la population urbaine apparaît éblouissante parce qu'elle manie l'argent et vit dans l'aisance. On n'y parle pas l'euskara.

Dans l'école, l'utilisation de notre langue est systématiquement proscrite, ce qui occasionne un grand retard pour l'élève euskaldun, qui de plus reste analphabète dans sa propre langue.

En 1936, le climat se raréfie davantage avec des politiques qui créent une sensation de peur parmi les usagers. A cela s'ajoute le signe religieux de la glorieuse croisade qui prévaut définitivement dans beaucoup de foyers.

Cet héritage s'enracine dans le peuple et est habilement utilisé par ceux qui sont intéressés à maintenir les vieilles positions. C'est par cela que le travail de conscientisation est laborieux et conflictuel.

La réaction est salutaire et nous avons des raisons de nous sentir optimistes en un prochain avenir.